

DE INVENTARIS VAN DE GOUDEN EN ZILVEREN MUNTEN, NAGELATEN DOOR ANDRIES LANGEN, VERMOORD OP 24 APRIL 1591 BUITEN DE SINT-KATELIJNEPOORT TE MECHELEN ^{1/}

François Van der Jeught

Vooraf

Andries Langen was een eenvoudig man. Sedert jaren werkte hij tot grote voldoening van de beide meesteressen in de Infirmierie van het Groot Begijnhof te Mechelen ^{2/}. Hij betrok er een kamer en bezat enkel een bed, een kist met wat kleren en een koffertje met een klein bedrag aan baar geld en een rentbrief.

Op 24 april 1591 was hij aan het werk buiten de Sint-Katelijnepoort van Mechelen op het gehucht *Lazernij* ^{3/}. Daar vermoordde een ruiter – een vrijbuiters – hem: hij kreeg een houw in het hoofd en drie steken in zijn rug en stierf ter plaatse.

Men bracht Andries Langen met een kar naar de Infirmierie van het Groot Begijnhof en begroef hem dezelfde dag nog op het kerkhof van Sint-Jan ^{4/}.

Cornelia Hagels en Barbara Smets, de meesteressen van de Infirmierie, lieten notaris Peeter Du Pont ^{5/} deze feiten akteren met het verzoek om de inventaris op te nemen van zijn bezittingen, die zij de dag na de moord hadden aangetroffen op zijn kamer.

Hierbij waren veertien gouden en zeventien zilveren munten, met nog een klein bedrag in *payement* ^{6/}.

De inventaris van de munten

De notaris akteerde noch de waarde van ieder stuk in rekenmunt, noch het totale bedrag van het aangetroffen geld, zodat het vrij moeilijk is om hiervan een schatting te maken. Toch een poging: de dag dat Andries Langen werd vermoord, haalden de beide meesteressen van de Infirmierie in het bijzijn van Henrick Guens, uit het koffertje waarin ook de rentbrief was opgeborgen, het bedrag van veertien gulden om de begrafenissen te betalen. Dit was méér dan aan *payement* aanwezig was.

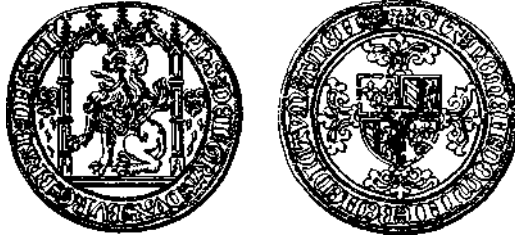
Het moet een gewone begrafenissen geweest zijn, want in het register van Sint-Jan werden bij de meeste uitvaarten eenzelfde aantal waskaarsen gebrand; soms was dit maar vier pond, soms echter zesendertig pond.

Voor zover ook kan vergeleken worden met een andere inventaris, waar wel de omzetting in rekenmunt gebeurde 7, was er ongeveer 60 gulden (in rekenmunt) aanwezig.

De goudstukken

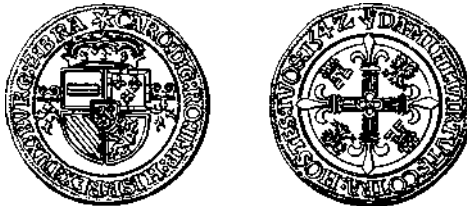
De lijst vermeldt:

- *Inden iersten twee gouden leuwen*, (twee gouden leeuwen): munten ter waarde van 30 stuiver, geslagen in de Bourgondische Nederlanden in de periode 1454-1461.

Gouden leeuw van Filips de Goede (1434-1467)

- *noch twee sonne croonen*, (twee zonnekronen): gouden Franse munten ingevoerd in 1475, door een stralende zon onderscheiden van de vroegere kronen. In de Bourgondische Nederlanden werden van 1540-1589 zonnekronen geslagen met een beeldenaar waarop ook een zon staat.

Zonnekroon van Karel V (1506-1555)

- *vier spaensche pistoleten, noch een Italiaens pistolet* (vier Spaanse pistoletten; één Italiaanse pistolet): gouden munten geslagen sinds ca. 1530, ter waarde van de Franse kroon.

Spaanse pistolet geslagen in Toledo

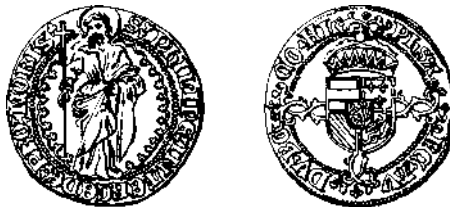
Italiaanse pistolet van Milaan

- *dry gouden Ph(i)l(ip)s daelders*, (drie gouden Filipsdaalders): normaal is een daalder een zilveren munt. Er bestaan wel gouden afslagen van zilveren Filipsdaalders maar dat zijn “monnaies de plaisir” en uiterst zeldzaam $\frac{8}{9}$. Het is niet aannemelijk dat hiervan 3 exemplaren zouden aanwezig zijn in de nalatenschap. Deze “gouden” Filipsdaalders worden bij voorkeur geïdentificeerd met de $\frac{1}{2}$ gouden reaal, met ingang van 1521 geslagen onder de regering van keizer Karel V met een officiële waarde van 30 stuivers. Onder zijn opvolger in de Nederlanden, koning Filips II van Spanje, werd de emissie van deze $\frac{1}{2}$ gouden reaal voortgezet vanaf 1556, ditmaal met een officiële waarde van 35 stuivers, die in de laatste jaren van de regering van Filips II opliep tot 50 stuivers. Een koninklijke ordonnantie van 21 juli 1557 voorzag in de emissie van de zilveren Filipsdaalder, met exact dezelfde waarde als de $\frac{1}{2}$ gouden reaal $\frac{2}{3}$. Vandaar ongetwijfeld de begripsverwarring, die leidde tot het bestempelen van de $\frac{1}{2}$ gouden reaal als een “gouden” Filipsdaalder.

$\frac{1}{2}$ gouden reaal van Filips II (1555-1598)

- *eenen gouden Ph(i)l(ip)s gulden*, (een gouden Philippusgulden): munt van de Bourgondische Nederlanden ter waarde van 25 stuiver met de afbeelding van Sint-Philippus (de naamheilige van Filips de Schone), geslagen in de periode 1496-1520.

Philippusgulden van Filips de Schone (1482-1506)

- *eenen gouden keyzers gulden*, (een gouden keizersgulden), ook Carolusgulden, met het borstbeeld van keizer Karel, ter waarde van 20 stuiver.

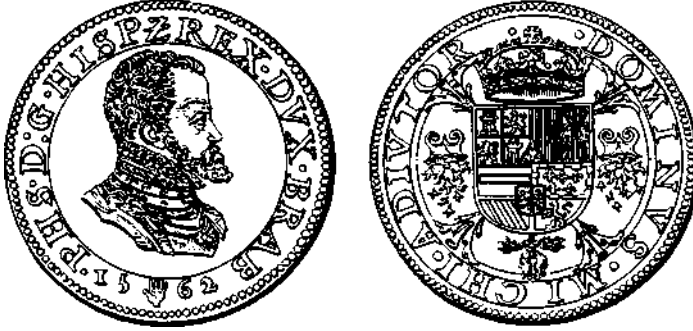

Carolusgulden van Karel V (1506-1555)

De zilveren munten

Aan zilveren stukken werden aangetroffen:

- *Item vier Ph(i)l(ip)s daelders*, (vier Filipsdaalders): zilveren munt van de Bourgondische Nederlanden met het borstbeeld van Filips II, geslagen sedert 1557.

Filipsdaalder (van Filips II 1555-1598)

- *Item derthien rycx dalders*, (dertien rijksdaalders): mogelijk Bourgondische rijksdaalders met een zogenaamd stokkenkruis.

Bourgondische rijksdaalder van Filips II (1555-1598)

Nawoord

In regel zijn inventarissen van nalatenschappen afkomstig van gegoede en voornamen personen, met opsommingen van huizen, gronden, cijzen, goud- en zilverwerk, juwelen, schilderijen, boeken e.d.m.

De omstandigheden waarin Andries Langen omkwam, zijn jarenlange trouwe dienst in de Infirmierie van het Groot Begijnhof te Mechelen en het feit hij waarschijnlijk geen familie had, droegen bij waarom de beide meesteressen hun rentmeester verzochten het relaas van de moord en de inventaris te akteren.

Deze inventaris van uiteindelijk karige bezittingen en enkele gouden en zilveren munten is dan ook een uitzonderlijke bron omdat zij, hoe vaag ook, toch een beeld geeft van het spaargeld van een gewone man op het einde van de 16de eeuw.

Bijlage: Transcriptie van de notariële akte van 20 april 1591.

Opt den xx en dach der maent van April anno xv^f ende eenentnegentich comparerende voer mij openbaer notaris ende de getuyghen ondergenoempt is gecomen Jouffrouwe Cornelia Hagels ende Barbara Smets, meesterssen van den Crancken opt groot begynhoff alhier binnen Mechelen ende hebben sunderlinghe begeert om te voldoene in toecomen(de) tyden als dat men souden inventarieren allen de goeden van Andries Langen den welcken inde voergenoempde crancken vele jaeren loffelijcken ende getrouwelijcken gediend hadde ende bij de vrijbuiters aende Lasernije buyten S(in)te Cathelynen poorte den xxiii^{en} April vermoort was door eenen Ruyter doerhouden syn hoeft ende dry steken inden rugghe ende opden selven stont aldaer opde plaetse doot gebleven soo hy stont en vrachte syn hantwerck ende naer dyen int stadt gehaelt met eene karre ende binnen den crancken gebraecht ende den selven dach begraven opt kerckhoff van S(in)te Jans inde voerschreven stadt Ende die ghene die hem geleckt hebben volgende het audt hercommen hebben gehouden syn cleeren die van cleynder weerden waeren ende den xxv^{en} dach van April voerscreven soo isser bevonden op syne camer als hier naer volcht

*Inden iersten twee gouden leuwen
noch twee sonne croonen
vier spaensche pistoleten, noch een Italiaens pistolet
dry gouden Ph(i)l(ip)s daelders
eenen gouden Ph(i)l(ip)s gulden
eenen gouden keysers gulden
Silvere munte*

*Item vier Ph(i)l(ip)s daelders
Item derthien rycx dalders
In payement x gul(den) ij ½ st(uivers)*

Somma bedraecht in alles (niet ingevuld).

Item noch den xxiii en April heeft Jouffrouwe Haghels in presentie van Jouffrouwe Barbara Smets ende Henrick Guens gehaelt om het lichaem ter eerden te diene waer af sy sal doen behoorycke rekeninghe vuyt gelt van den overledenen – xiiij gulden vuyt een kofferken met eenen rentbrieff opt stadt van Antwerpen staende ten lyve vanden overledenen van acht guldenen tsiaers gereduceert op sesse gulden derthien stuyvers tsiaers.

Item noch eenen schultbrieff opde voerscreven stadt spruytende vuyt voern(oemde) rente.

Item noch een memorie wat men hem ten achter is vanden verdinden loon geschreven byde hant van Jouffrouwe Cornelia Hagels.

Item noch een kiste met enen slote waer inne dat lach een buylten met achtien snutdoecken, enen minckselen roeck, twee swerte gheus caussen, eenen mantel van behynen grauwe laecken.

*Item een quaet wambaes van canefas
Item een paer witte lynwaten neercausen*

Item noch een laecken neercausen

Item thien schoon hempdenen ende vier vuyle met eenen lap nieuw laecken, lanck omtrent dry ellen

Item een bedde en oorcussen met een paer schoenen

Welcke voers(schreven) paertyen gevonden syn ten voors(schreven) daghe den ouverledenen toebehoorende zoo sy by haerder trouwen verclaerden ende hebben versocht gemaect te worden en oft meer instrumenten daer by ende present waeren Bartholomeus de Cock ende Henrick Ghuens als getuyghen daer over geroepen ende sunderlinghe gebeden.

Actum ten jaere maent daghe als boven, ende by my not(ari)s Peeter Du Pont.

Noten

- 1/ Historisch Archief Mechelen (HAM), notariële protocollen, notaris Peeter Du Pont, reg. nr. 1414, f° 238v° (potlood) e.v., akte d.d. 20 april 1591. De dagtekening van de akte is niet correct. Zij vat aan met: *Opt den xx en dach der maent van April anno xv^e ende eenentnegentich...*, vervolgens dat Andries Langen op *den xxiiij^{ten} April vermoort was* en dat de inventaris op zijn kamer werd gemaakt *den xxv^{ten} dach van April voerscreven*. De datum van de begrafenis wordt bevestigd door de vermelding ervan in het parochieregister van Sint-Jan.
- 2/ De infirmerie of de *Kranken* van het Groot Begijnhof was in 1591 nog ingericht in het Keizershof, waar de begijnen hun voorlopige intrek hadden genomen. Nu bevindt zich op die plaats o.a. de kerk van Sint-Petrus en Paulus en de stadsschouwburg aan de Keizerstraat. Voor de geschiedenis en de organisatie van het Groot Begijnhof te Mechelen en de Infirmerie.
Zie: N. DE PUTTER en H. INSTALLÉ, *De begijnen*, in: *Historische Stedenatlas van België – Mechelen II*, Mechelen, 1997, p. 114-117.
- 3/ De *Lazernij* situeert zich te Rumst aan de Nete, tegen Walem.
- 4/ HAM, Parochieregisters Sint-Jan, begrafenissen, 1519-1610, f° 188:
Andries Slanghe is ghestourven den xxiiij dach van appil (sic) ende syn utvaert is op viij pondt was.
- 5/ Notaris Peeter Du Pont was ook rentmeester van de *Kranken* van het Groot Begijnhof te Mechelen.
Zie: HAM, Schepengriffie, reg. nr. 213, f° 95v°, akte d.d. 1 maart 1591.
- 6/ E. VERWIJS en J. VERDAM, *Middelnederlands woordenboek*, 's Gravenhage, 1907, deel VI, kol. 11-13: gangbare munt.
- 7/ F. VAN DER JEUGHT, *Een inventaris van kontant geld uit een nalatenschap in 1612*, in: *jaarboek EGMP*, 1986, p. 139-159.
- 8/ Zo een “monnaie de plaisir”, gouden afslag van de zilveren Filipsdaalder van Filips II, werd afgebeeld door DELMONTE in *De Gouden Benelux*, Pl. 4 nr. 137.
- 9/ “Ord. du 21 juillet 1557: introduction de l’écu Philippe, de la valeur du demi réal

d'or" in van GELDER et HOC, *Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnols*, blz. 97.

Bibliografie

H. Enno van GELDER, *De Nederlandse munten*, Aula-reeks, nr. 213, 7de druk, Utrecht/Antwerpen 1980.

A. DE WITTE, *Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant et marquis du Saint Empire Romain, tome 2*, Antwerpen 1896.

A. DELMONTE, *De Gouden Benelux*, Amsterdam 1964.

A. DELMONTE, *Supplement op de Gouden Benelux*, Amsterdam 1977.

H.E. van GELDER en Marcel HOC, *Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnols 1434-1713 + supplement*, Amsterdam 1960.

H. VANHOUDT, *Atlas der Munten van België, van de Kelten tot heden*, Herent 1996.

H. VERDUSSEN, *Carte ov Liste*, Antwerpen 1627, herdruk Antwerpen 1974.

Met dank aan Corneel van Leemput voor het nazicht en het opzoeken van de afbeeldingen en aan prof. Jean Paul Peeters i.c. wat betreft de "gouden" Filipsdaalder.